WANDELING

DE KATHEDRAAL VAN SAINT-OMER

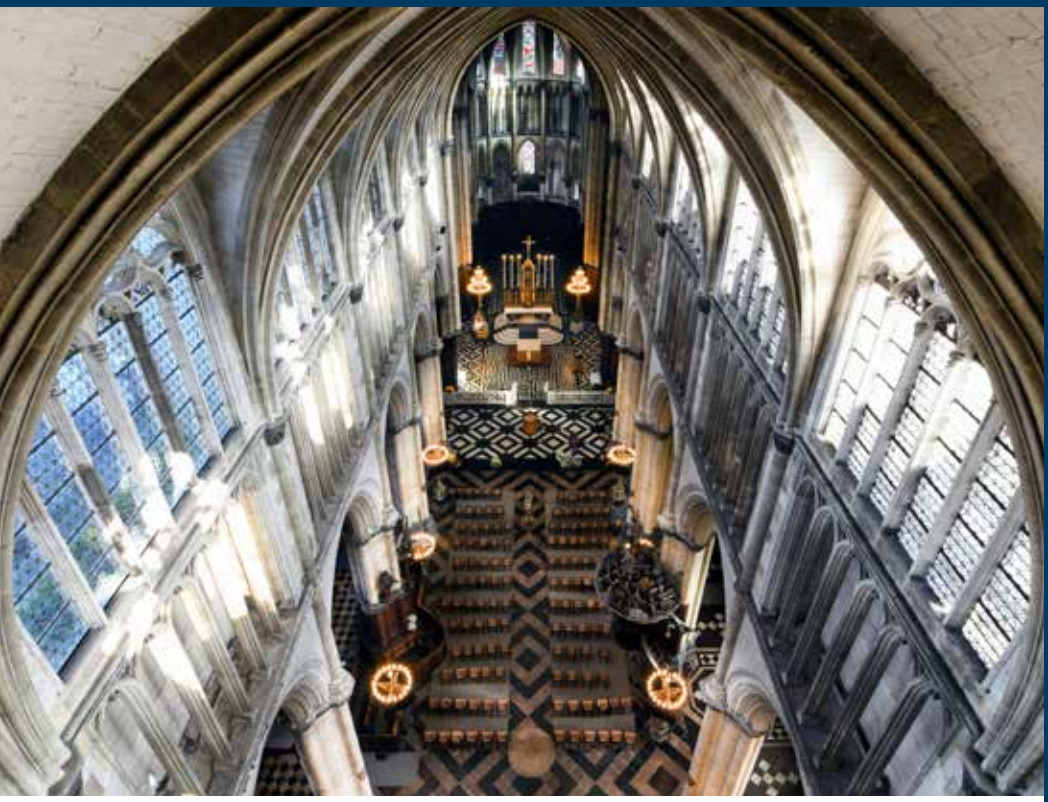

AAN DE OORSPRONG VAN DE STAD

Rond 630 gaf koning Dagobert I aan Omer (van het Latijnse Audomarus) de opdracht om de bevolking van het bisdom Thérouanne te kerstenen. Deze monnik van de abdij van Luxeuil volbracht zijn missie met succes; uit verhalen blijkt dat hij er snel in slaagde de landsheer Adroald te bekeren en dat deze hem het domein van Sithiu schonk, de bakermat van de latere stad Saint-Omer.

1. Dagobert overhandigt de bisschopsstaf aan Omer. Saint-Omer. BAPSO, ms.098

2. Het graf van Omer in de kathedraal. Collectie Musée Sandelin, inv.75-5

3. De kathedraal, het klooster en het bisschoppelijk paleis in 1758. Reliëfplan van Saint-Omer

EEN BIJZONDERE GESCHIEDENIS

Op de top van de heuvel Sithiu liet Omer een aan Maria gewijde kerk bouwen. Met drie medebroeders Bertin, Momelin en Ebertram stichtte hij op een afgelegen plek langs de rivier de Aa een klooster dat gewijd werd aan de Heiligen Petrus en Paulus. Bertin was de eerste abt van het klooster en kreeg van Omer ook de zorg over de Onze-Lieve-Vrouwekerk, waar deze begraven wilde worden. Zo ontstond het dubbele klooster van Sithiu, een belangrijk pelgrimsoord van waaruit de stad uitgroeide.

Rond 820 werden deze twee religieuze polen gescheiden. De Onze-Lieve-Vrouwekerk werd een collegiale kerk, bestuurd door een dertigtal kanunniken en een provoost die samen een gemeenschap vormden. Aan de noordzijde van de kerk werden een klooster en bijhorende gebouwen gebouwd (deze zijn in de 19e eeuw afgebroken tijdens een project om de kerk los te koppelen). Vanaf de 13e eeuw woonden de monniken in huizen van het kapittel (bijv. nr. 14 Rue des Tribunaux). Deze lagen binnen een omheining met vijf toegangpoorten die bij het vallen van de nacht gesloten werd. De boog van de Rue de l'Echelle ervan overgebleven.

In 1559 werd de collegiale kerk van Saint-Omer tot kathedraal verheven, toen het bisdom Thérouanne verwoest werd. Tijdens een langdurig conflict tussen Frankrijk en de Habsburgers werd die stad in 1553 ingenomen en door keizer Karel V verwoest. De gotische kathedraal, die midden 12e eeuw door bisschop Milon I was ingewijd, werd met de grond gelijk gemaakt. Het grote bisdom werd in drie nieuwe bisschoppelijke zetels opgedeeld: Boulogne-sur-Mer, Saint-Omer en Ieper.

Tijdens de Franse revolutie werd de kathedraal van Saint-Omer geplunderd en omgevormd tot opslagplaats voor veevoer. In 1802 werd hij weer in gebruik genomen als gewone kerk. Het historisch belang van het gebouw werd in 1879 door Paus Leo XIII erkend met het verlenen van eretitel van basilica minor. Het jaar daarop is het gebouw als historisch monument geklasseerd. Meestal noemt men het nog de "Notre-Dame kathedraal".

EEN WEERGAVE VAN DE GOTISCHE ARCHITECTUUR

De eerste houten kerk werd in de 11e vervangen door een Romaans bouwwerk. Dit werd al vanaf eind 12e eeuw beschadigd en de kanunniken bouwden een nieuw gebouw in de richting oost - west. De werkzaamheden duurden 400 jaar en toont zo de evolutie van de gotiek. Deze bouwstijl werd tussen de 12e en de 16e eeuw gebruikt met veel versieringen en technisch vernuft. Daardoor konden hogere en lichtere kerken ontworpen worden.

1 - Het koor (12e - 13e eeuw)

Het halfronde koor wordt omringd door een kooromgang met drie straalkapellen en daarboven hoge glas-in-loodramen uit de 19e eeuwse eeuw. In de centrake kapel bestond een doorgang via welke de bisschop zich kon verplaatsen tussen het bisschoppelijk paleis (de huidige rechtbank) en de kerk. Aan de zuidkant ligt een achthoekige toren die vroeger als sacristie en de schatkamer diende.

2 - Het dwarsschip (13e - 15e eeuw)

Daarna werd het dwarsschip gebouwd met rond 1250-1275 het portaal aan de zuidelijke zijde. Boven de ingang bevindt zich een timpaan van het Laatste Oordeel dat waarschijnlijk in de 17e eeuw gerestaureerd is. Bovenaan staat een zegenende Christus vergezeld van Maria, de heilige Johannes en vier engelen. De scènes vormen een contrast: aan de ene kant verwelkomt Abraham de goede zielen in het paradijs, aan de andere kant werpt de duivel de zondaars in de bek van Leviathan. Het glas-in-loodraam boven het portaal is een roosvenster in de stralende gotiek uit de 14e eeuw. Het portaal aan de noordkant, waarvan de belangrijkste werkzaamheden midden 15e eeuw begonnen, heeft een flamboyante gotische roos met een fleur-de-lis motief.

3 - Het schip (14e - 16e eeuw)

Het grootste deel van de structuur van het schip werd in 1445 voltooid. De bouw begon met de kapellen van de kanunniken in de zijbeuken. Sommige ervan zijn pas aan het einde de werkzaamheden toegevoegd. De hoogte van het gewelf van het schip is mogelijk door de steunberen. Deze gewelfde gemetselde elementen, die aan de buitenzijden zijn geplaatst, heffen de druk op die de geribde gewelven veroorzaken.

4 - De toren (15e - 16e eeuw)

Naar het voorbeeld van de Notre-Dame kathedraal in Parijs hebben gotische gebouwen over het algemeen een harmonische gevel met drie portalen en twee symmetrische torens. De collegiale kerk van Saint-Omer heeft maar één toren, wat een plaatselijke bijzonderheid is. Het is een vernieuwing van de Romaanse toren, geïnspireerd op de toren van de voormalige abdijkerk van Saint-Bertin. In het verleden waren de klokkentoren van de collegiale kerk en die van de abdij een weerspiegeling van de religieuze macht van de stad.

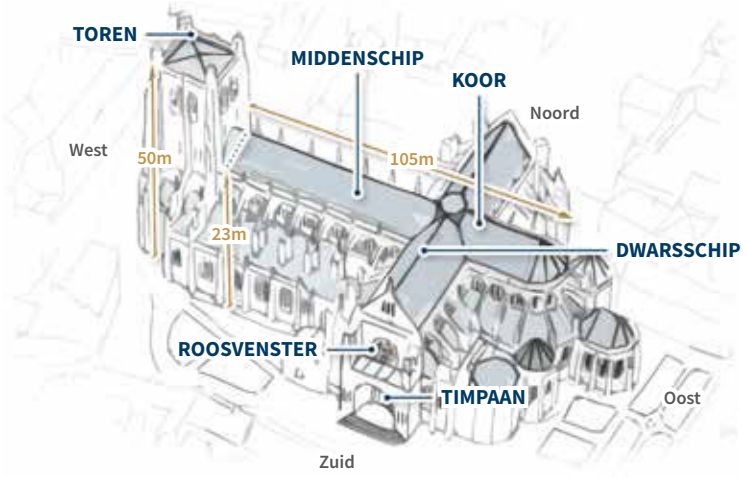

DE KATHEDRAAL IN EEN PAAR KUNSTWERKEN

De voormalige kathedraal bevat enkele honderden opmerkelijke, zeer afwisselende elementen. Kanunniken, bisschoppen en schenkers leverden een belangrijke bijdrage voor de verrijking van het interieur. Sommige van de werken zijn kunsthistorische schatten, andere herinneren het verleden van het monument. De kathedraal is een religieus gebouw maar kan ook beschouwd worden als een écht museum.

Volg de nummers van de route en ontdek meer over een aantal kunstwerken.

1 ***De Graflegging van Christus*** hoort tot de mooiste schilderijen van de kathedraal. Het is Gerhard Seghers gelukt om een intense heldere compositie te maken. Hij suggereert zowel de actie die gaande is als het hevige verdriet van de verschillende personen. Aan het contrast tussen de duisternis van de grot en het met fakkels verlichte tafereel aan de linkerkant herkent men de caravagesque opleiding die de kunstenaar in Spanje volgde. De invloed van de school van Rubens, die te zien is in Seghers's kunst toen hij naar Antwerpen terugkeerd was, is hier te zien in de manier waarop de stoffen en het lichaam van Christus bijna tastabaar weergegeven zijn, typisch voor de stijl van de jaren 1630.

2 In de 13e eeuw lieten de monniken **de cenotaaf van Saint Omer** maken met het idee deze achter het hoofdaltaar te plaatsen. Hierin bevond zich een reliekschrijn die via de zijopeningen aan de vele pelgrims getoond werd. De relikwieën zijn meerdere keren verplaatst en bevinden zich nu niet meer in dit grafmonument. Omer is hier liggend afgebeeld in zijn bisschopsgewaad en met -attributen. Op de zijkant tonen gebeeldhouwde schilderijen wonderbaarlijke episodes uit het leven van de heilige.

3 **Maria met Kind** van Jacques Dubroeucq is een meesterwerk van de stad. Dit is echter slechts een fragment van een groot grafmonument dat nà de Revolutie ontmanteld en gedeeltelijk vernietigd is. Slechts twee engelen zijn bewaard gebleven (Musée Sandelin). Het monument, dat zich in het karthuizerklooster van Val-Sainte-Aldegonde in Longuenesse bevond, was gewijd aan Philippe de Sainte-Aldegonde die in het leger van Karel V sneuvelde. Het is het laatste werk van Jacques Dubroeucq, één van de belangrijkste Vlaamse beeldhouwers uit de Renaissance.

4 Langs de gangpaden staan de **wanden van de kapellen** van de kanunniken uit de 17e eeuw. De meesten zijn gemaakt in gekleurd marmer, maar sommigen zijn uit hout en als marmer beschilderd. De versieringen variëren van renaissancestijl tot barok. De laatste kapel voor de noordzijde van de dwarsbeuk werd in 1631 ontworpen voor de kanunnik Georges Guilluy. Zijn patroonheilige is te paard afgebeeld in het centrale medaillon. Daarboven staat een albasten beeld van de heilige Nicolaas.

5 De beeldengroep '**de Grote God van Thérouanne**' is een uitzonderlijk overblijfsel. Toen Karel V in 1553 Thérouanne verwoestte vroegen de kanunniken van Saint-Omer om dit fragment van een Laatste Oordeel uit 1240-1250 te mogen redden. Christus zit op het hemelse Jeruzalem, omringd door Maria en de heilige Johannes. Het geheel hing boven het zuidportaal van de kathedraal van Thérouanne wat de grootte en de verhoudingen van het werk verklaren. Aangezien het niet boven het noordportaal van de kapittelkerk van Saint-Omer kon worden opgehangen, hebben de kanunniken het altijd in het gebouw bewaard.

6 Door een complex mechanisme geeft de **astrolabiumklok** de uren, dagen, maanden, maancycli, seizoenen en tekens van de dierenriem aan. Er bestaan in Europa weinig vergelijkbare instrumenten. Deze werd in 1555 in opdracht van de kanunniken werd gemaakt door een meester-klokkenbouwer uit de streek. Het vertegenwoordigt een oude visie op de wereld met de aarde als het middelpunt van het heelal. In de 17e eeuw lieten de opvolgers de zonnewijzer boven het zuidportaal graveren om de uren weer te geven. In de 18e eeuw werden enkele wijzigingen aan de klok aangebracht. De Jacquemart in officierskleren, staat nog altijd klaar om de klok te luiden.
De kooromgang fungeert als tentoonstellingsgalerij

7 rond het koor. Hier zijn verschillende kunstwerken te zien:

› **Het grafmonument van Erkembode** is (A) opvallend eenvoudig. De kist is uit één blok zandsteen gehouwen en staat op indrukwekkende leeuwvormige steunen. Deze Ierse monnik werd in de 8e eeuw abt van Saint-Bertin en daarna bisschop van Thérouanne. De steen is afgesleten want talrijke pelgrims betasten het monument sinds de 9e eeuw om genezing vragen. Erkembode doorkruiste zijn bisdom in alle richtingen te voet en hij wordt aangeroepen om problemen met lopen en verlammingen op te lossen. De vele op de deksel geplaatste schoenen tonen dat de verering voor deze "heilige die mensen doet lopen" nog levend is.

› Op een hoge steun staat een beeld van **Christus die (B) zijn kruis draagt**. Dit beschilderde houten beeld stond van 1678 tot 1753 in het midden op de doksaal van de kathedraal. Deze wand tussen het koor en het schip diende als scheiding tussen de religieuzen en de gelovigen. De religieuze praktijken zijn veranderd en de doksaal is verwijderd.

› Tegen de koorwand hangt **het schilderij over het (C) Leven van de heilige Omer**. Het bestaat uit vier panelen afkomstig van een retabel die aan beide zijden beschilderd zijn. Hier is alleen de achterkant te zien. De opdrachtgevers van dit werk, Jean-Baptiste du Bois de Fiennes en zijn vrouw, zijn knielend afgebeeld bij hun patroonheiligen. De bijbehorende scènes stellen wonderen voor.

8 **In de kapel van Saint Omer** worden de relieken van de eerste bisschop van Thérouanne bewaard. Deze bevonden zich oorspronkelijk in de cenotaaf **(zie n° 2)**. De overblijfselen van Omer werden tijdens de Franse revolutie ontheiligd en gingen voor een deel verloren. Begin 19e eeuw zijn ze in een buste-vormige reliekschrijn geplaatst, ontworpen door Hermann Cattez. Op de glas-in-lood ramen is het leven van Omer afgebeeld die aan de oorsprong de stad staat. Op de zijramen staan andere plaatselijke heiligen, zoals Erkembode. De vloer van de kapel telt 123 middeleeuwse vloertegels die in de 19e eeuw opnieuw gelegd zijn. Ze hebben uiteenlopende thema's: het werk op het veld, de tekens van de dierenriem, exotische of fantastische dieren, enz.

9 Een opmerkelijke Maria in Majesteit is te zien op het **altaar van Onze Lieve Vrouw van Wonderen**. De opstelling van de figuren en de details van de geplooide stof doen denken aan de antieke stijl van de vroege 13e eeuw. Dit eiken beeld is afkomstig van een kapel die vroeger op de Grote Markt (place Foch) stond. Tijdens de Franse revolutie werd het verborgen in de Saint-Denis kerk. In de 19e eeuw zijn de vergulding, een hermelijnen vacht, een scepter en een nieuwe kroon toegevoegd.

10 Het houtwerk in **het koor** in Lodewijk XV-stijl is door François Chifflart gemaakt. De vroegere functies van het gebouw zijn hier goed te zien met de bisschopszetel, katheder genoemd (waar het woord "kathedraal" van afstamt), en de 76 kanunnikenbanken die in een U-vorm opgesteld zijn. Het imposante vergulde houten hoofdaltaar uit 1753 (afkomstig van de St. Bertinabdij) en het nieuwe altaar staan op de kruising van het transept, waardoor het liturgische koor midden in het bouwwerk staat. Het zwart-wit marmeren labyrint op de vloer is een 19e-eeuwse kopie van het gebedspad dat in het koor van de abdijkerk van Sint-Bertinus lag.

11 Het barokke **orgelbuffet** werd in 1717 in de streek gemaakt in de werkplaats van de familie Piette. Het instrument zelf, met meer dan 3000 orgelpijpen, werd door de orgelbouwer Desfontaines uit Douai gemaakt, terwijl Aristide Cavaillé-Coll in 1855 de klanken ervan wijzigde. Het buffet rust op twaalf zuilen, mogelijk een verwijzing naar de 12 apostelen. De opstelling doet denken aan een barok theater. De figuren van Sint Petrus en Sint Paulus vormen de pijlers. Daarboven bevinden zich de allegorieën van Geloof en Hoop, muzikale putto's en de wapens van het kapittel. Bovenaan wordt Christus omringd door koning David, de heilige Cecilia en engelen tijdens een hemels concert. Hij is afgebeeld op een wereldbol in de gedaante van een kind dat een slang verpletterd, het symbool van Kwaad.

12 **Het grafmonument van Eustace de Croÿ** (†1539), een meesterwerk van de beeldhouwer Jacques Dubroeucq, werd gemaakt op verzoek van zijn moeder. De grafsteen werd ook voor haar. De prachtige albasten beelden tonen de bisschop van Arras tweemaal: knielend, zijn lot accepterend, en liggend na het uitblazen van zijn laatste adem. Het moument werd tijdens de revolutie zeer beschadigd en verschillende elementen ontbreken. Voorheen waakte de heilige Eustatius over de biddende bisschop en daar tegenover stond het Geloof op een voetstuk.

13 Het gebouw heeft **meerdere grafplaten van kanunniken**. Aanvankelijk waren deze in de vloer opgenomen maar later zijn enkele in de muur geplaatst om slijtage te voorkomen. Dit geldt vooral voor die aan het eind van de zuiderzijbeuk. Het samenspel van verschillende kleuren marmer en de finesse van de tekeningen zijn opmerkelijk. Deze 15e eeuwse grafstenen getuigen van de wens van de kanunniken om begraven te worden op de plaats waar zij hun leven aan God gewijd hadden.

14 ***De kruisafneming*** in Saint-Omer is rond 1612 geschilderd en wordt aan het atelier van Rubens toegeschreven. Dit thema komt vaak terug in religieuze kunst, en regelmatig bij deze Vlaamse kunstenaar. In Noord-Frankrijk en België bestaan er verschillende door hem gesigneerde kruisafnemingen. Het dramatische kunstwerk heeft een driehoekige compositie die de aandacht vestigt op de figuren en hun gevoelens. De intensiteit van de scène is door de grootte van het schilderij versterkt.

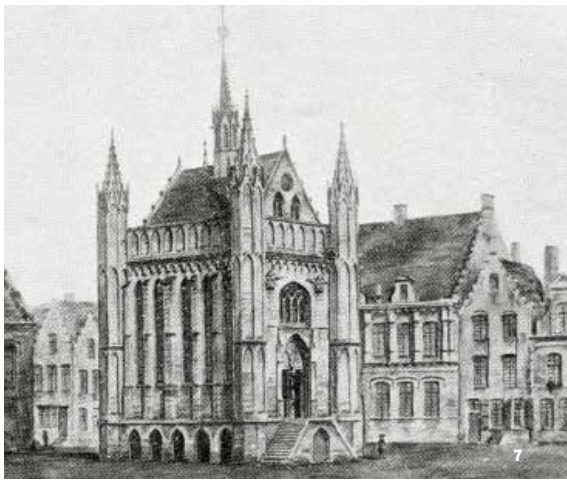

4. De graflegging van Christus, 17e eeuw, Gerhard Seghers. Foto Musée Sandelin

5. Detail van het houtwerk van het koor. Foto Carl Peterolff

6. Foto van de kathedraal. Foto door Carl Peterolff

7. De Notre-Dame-des-Miracles kapel, naar een aquarel van E. Durin, begin 20e eeuw. Collectie Société Académique des Antiquaires de la Morinie

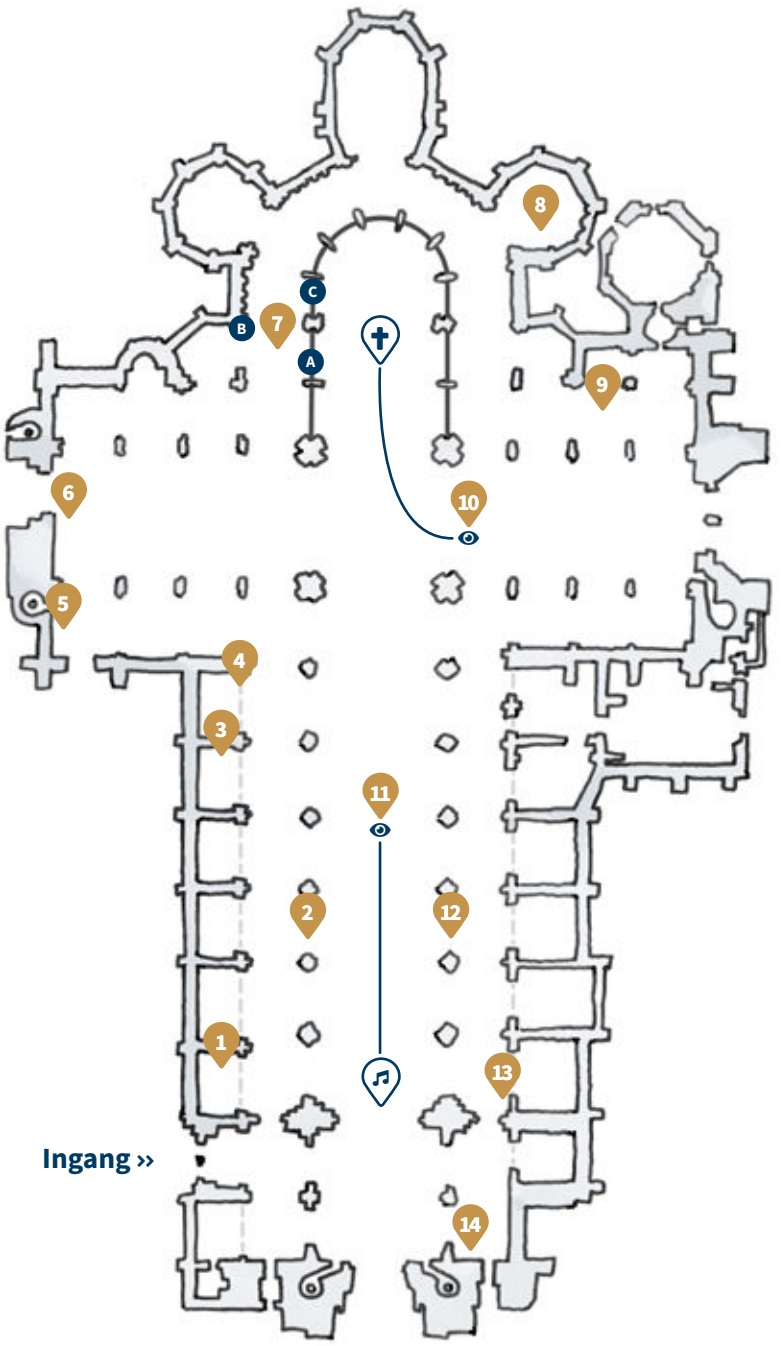

Wandeling n°3 - *DE KATHEDRAAL VAN SAINT-OMER*

Ga de grote kathedraal van Saint-Omer binnen en ontdek de geschiedenis, de architectuur en de kunstwerken. Deze rondleiding, die een selectie schilderijen, beeldhouwwerken en meubilair presenteert, laat u begrijpen welke religieuze en artistieke invloed het gebouw door de eeuwen op de regio had.

"Nooit vond zij de kathedraal zo mooi als vanuit deze smalle straat, boven de rode en blauwe leien daken."
Germaine Acremant, Ces Dames aux chapeaux verts, 1922

Sinds 2014 werkt het Agence d'Urbanisme et de Développement Pays de Saint-Omer aan het landelijke label "Pays d'art et d'histoire de Saint-Omer" welk door de overheid, vertegenwoordigd door de regionale prefect, wordt toegekend. Dit label kwalificeert grondgebieden, gemeentes of groeperingen van gemeentes die zich bewust zijn van het belang te zorgen dat bewoners zich de architectuur en het erfgoed toe-eigenen. Dit doen ze door actief te werken aan het proces van kennisoverdracht, uitwisselingen, culturele actie en verbetering. Het hele jaar door organiseert het Agentschap tal van acties met professionele gidsen zodat inwoners, jong en oud, en bezoekers de rijke architectuur en erfgoed van het Land van Saint-Omer leren kennen.

In de streek hebben Beauvais, Boulogne-sur-Mer, Calais, Cambrai, Chantilly, Laon, Lille, Noyon, Roubaix, Saint-Quentin, Soissons en Tourcoing het label « Ville d'art et d'histoire » ; Amiens Métropole, Lens-Liévin, Pays de Senlis à Ermenonville et Santerre Haute-Somme het label « Pays d'art et d'histoire ».

Vind al onze publicaties en ons culturele programma bij:

Agence d'Urbanisme et de Développement Pays de Saint-Omer
Centre administratif Saint-Louis
Rue Saint-Sépulcre
CS 90 128 62 503 Saint-Omer Cedex
pah@aud-stomer.fr
Tél : 03.21.38.01.62
www.aud-stomer.fr
www.patrimoines-saint-omer.fr
AUD StOmer

Maison de l'Archéologie
6 place de la Morinie 62 129 Thérouanne
maisons-pah@aud-stomer.fr
Tél : 06.43.85.15.47
www.patrimoines-saint-omer.fr
AUD StOmer

Office de Tourisme et des Congrès du Pays de Saint-Omer
7 place Victor Hugo 62 500 Saint-Omer
contact@tourisme-saintomer.com
Tél. : 03.21.98.08.51
www.tourisme-saintomer.com
Pays de SaintOmer

Omslagfoto:
©Carl Peterolff